

ԱՐՄԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Իրավաբանական գիտ. դոկտոր,

քաղաքական գիտ. թեկնածու, դոցենտ, ՍԴ

«ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ԴՐԱ ԷՈՒԹՅՈՒՆՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԵՃ¹

«Սահմանադրություն» երեւոյթն ունի պատմական խոր արմատներ, որոնք հասնում են մինչեւ անտիկ ժամանակներ: Սահմանադրության մասին առաջին պատկերացումներն ձեւավորվել են Ք. ա. Դ. դարում՝ հունական մեծ մտածող Արիստոտելի հայեցակարգի շրջանակներում: «Սահմանադրություն» հասկացությունը շրջանառության մեջ դնելով՝ Արիստոտելն այն գործածում էր բավական նեղ ու սահմանափակ իմաստով: Անտիկ աշխարհում այն, որպէս կանոն, գործածվում էր լոկ այն դեպքերում, երբ խոսքը վերաբերում էր պետության կառուցվածքին, պետական իշխանության արդյունավետ կազմակերպմանը, նրա՝ ժողովրդավարական եւ արդարացի լինելու հանգամանքին: Սակայն, նույնիսկ այս չափազանց սահմանափակ իմաստով, հին աշխարհի պետություններում հիմնական օրենքները չէին ընդունվում²: Հին Հունաստանում եւ Հռոմում տասնամյակներ շարունակ սահմանադրություն էին կոչվում կայսրերի, միապետների ընդունած առանձին որոշումները, որոնք ունեին իրավունքի աղբյուրի ուժ: Այսինքն՝ «սահմանադրություն» հասկացության ծագման պահին եւ դրան հաջորդող տարիներին այն չի գործածվել այն իմաստով, ինչը դրված է ժամանակակից պետությունների հիմնական օրենքների գաղափարական եւ արժեքական հիմքում:

Պետության զարգացումը եւ պետական ու հասարակական ինստիտուտների ճյուղավորումն ու շերտավորումը բերեցին մի հանգրվանի, երբ անհրաժեշտություն առաջացավ հանրային ու հասարակական հարաբերությունները կանոնակարգել ավելի կոռ ու ընդգրկուն փաստաթղթի միջոցով, որն իրավունքի ողջ համակարգի նկատմամբ կունենար բարձրա-

^{1*} Ստացվել է՝ 23.04.2024, գրախոսվել է՝ 30.04.2024: Էլ. հասցե՝ armenh88@mail.ru:
Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ (թեմայի ծածկագիր՝ 22YR-5E006):

² Տե՛ս Մ. ԲԱԼԱՅ, Конституционное право РФ, Москва, 2002, էջ 61:

գույն իրավաբանական ուժ, կկրեր համընդհանուր բնույթ եւ հանդես կգար որպես պետության եւ ժողովրդի համաձայնության արգասիք: Այս առումով տեղին է առանձնացնել ֆրանսիացի պրոֆեսոր Ժ. Ժակկեի այն միտքը, համաձայն որի՝ «ցանկացած քաղաքական հասարակություն ունի մի շարք կանոններ՝ գրված կամ չգրված, որոնք նախատեսված են քաղաքական իշխանության ձեռքբերման եւ իրականացման պայմանները հաստատելու համար: Նման կանոնները կազմում են սահմանադրությունը: Համաձայն ազգային ավանդույթների կամ կառավարման բնույթի՝ սահմանադրությունը կարող է մշակման եւ վերանայման տարբեր ձևեր ունենալ եւ որոշակի տեղ զբաղեցնել իրավական կանոնների ստորակարգության մեջ»³:

Գտնվելով իրավական բուրգի գագաթին, որից պետք է բխեն մնացած բոլոր իրավական փաստաթղթերը, սահմանադրությունն ունի մի շարք հիմնական բնութագրիչներ, որոնցից առանձնանում է չորս կարեւոր որակ, համաձայն որի՝ սահմանադրությունն

- իրավական փաստաթուղթ է,
- ունի գերակա բնույթ, բարձրագույն իրավաբանական ուժ,
- հիմք է հանդիսանում ընթացիկ օրենսդրության համար, պայմանավորում է դրա բնույթը,
- ունի ընդունման ու փոփոխման հատուկ կարգ⁴:

«Սահմանադրություն» հասկացությունն ինքնին առաջացել է լատիներեն *constitutio* բառից, որը նշանակում է հիմնել, սահմանել, կառուցվածք: Սակայն ամեն մի «հիմնում» կամ «սահմանում» սահմանադրում կամ սահմանադրություն չէ: Վերջինս հիմնականում բնորոշվում է որպես պետության հիմնական օրենք (օրենքների ամբողջություն), որն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ: Տվյալ օրենքի հիմնական բնութագրիչները պայմանավորված են այն հանգամանքով, որ դրանով սահմանվում են.

- պետական կարգի հիմունքները,
- մարդու եւ քաղաքացու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների ապահովման ու պաշտպանության երաշխիքները,
- պետական իշխանության համակարգը, դրա գործառույթները, կազմակերպման սկզբունքներն ու կարգը,

³ Տե՛ս Ж. —П. Жакке, Конституционное право и политические институты, перевод с французского проф. В. Маклакова, Москва, 2002, էջ 102:

⁴ Տե՛ս Конституционное право. Энциклопедический словарь, отв. ред. С. Авакьян, Москва, 2000, էջ 313–315:

• քաղաքական իշխանության իրականացման եւ անհատի քաղաքական, տնտեսական, ընկերային ազատությունների դրսեւորման իրավական սահմանները⁵:

Այսպիսով՝ Հիմնական օրենքը սահմանադրական բարձր մակարդակում իրավական ձեւակերպում է տալիս հասարակության հասարակական-քաղաքական կյանքի բոլոր ոլորտներին՝ դրանով իսկ սահմանելով քաղաքացիների եւ պետության իրավունքները, ազատությունները եւ պարտավորությունները:

«Սահմանադրություն» հասկացությունը հայերենում նույնպես առաջին հերթին ենթադրում է սահմանել: Ինչպես նշում է պրոֆ. Խ. Սամուելյանը, միջնադարում հայ ազգային եկեղեցական ժողովները, իրենց վերապահելով «օրենսդիր գործոնի նշանակություն», գործածել են «սահմանք» եզրույթը, որը «...հաճախ կրում է «կանոնի», «օրենքի» հոմանիշ իմաստ. այստեղից էլ՝ կանոնական որոշումներում հաճախ են պատահում «սահմանել», «սահմանադրել» բայերը՝ օրինադրել, կանոնադրել առումով»⁶: Միաժամանակ «սահմանադրություն» հասկացությունը կիրառության մեջ է դրվել նաեւ «սահման դնելու» առումով, իշխանության սահմանները հստակեցնելու եւ «...անճողողարելի որոգայթ» ստեղծելու բոլոր նրանց համար, ովքեր կփորձեն դուրս գալ օրենքով սահմանված իրենց լիազորությունների շրջանակներից⁷: Հստ Հրաչյա Աճառյանի՝ «սահմանադրություն» հասկացությունը կազմված է «սահման» (որոշյալ չափ, ծայր, վերջ, կանոն, օրենք)⁸ եւ «դիր» (դնել) արմատներից: Էդ. Աղայանը տալիս է սահմանադրության հետեւյալ բնորոշումը. «1. Պետության հիմնական օրենք, որ սահմանում է նրա հասարակական ու պետական կառուցվածքը, ընտրական սիստեմը, պետական մարմինների կազմակերպման ու գործունեության սկզբունքները, քաղաքացիների հիմնական իրավունքներն ու պարտականությունները: 2. Սահմանված կարգ: 3. Սահմաններ դնելը՝ որոշելը»⁹: Սահմանադրությունը բառի ստուգաբանական-բառագիտական կողմը դիտարկելիս մենք այլեւայլ բառարաններ մատնանշեցինք,

⁵ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, Երեւան, 2010, էջ 8:

⁶ Խ. ՍԱՄՈՒԵԼՅԱՆ, Հին հայ իրավունքի պատմություն, հտ. 1, Երեւան, 1939, էջ 46:

⁷ Որոգայթ փառաց (Հակոբ եւ Շահամիր Շահամիրյաններ), Երեւան, 2002, էջ 15:

⁸ Հ. Բ. ԱՃԱՌՅԱՆ, Հայերէն արմատական բառարան, Երեւան, 1926, էջ 162:

⁹ Է. Գ. ԱՂԱՅԱՆ, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երեւան, 1976, էջ 1271:

սակայն այստեղ առանձնակի պետք է շեշտվի «Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի» երկհատորյակը¹⁰: Այս կոթողային բառարանի էջերում հանդիպելով սահմանադրութիւն բառը՝ պետք է գիտակցենք, որ դա վերաբերում է մեր լեզվի հնագույն շերտին՝ գրաբարին: Դիտելի է եւ այն, որ Մխիթարյան հայրերը հայերեն սահմանադրութիւն բառը մեկնելիս տվել են նաեւ դրա հունարեն եւ լատիներեն համարժեքները: Եւ վերջապես կարելու է, որ Բառգիրքը սահմանադրութիւնը «կարգաւորութիւն, որոշումն սահմանաց եւ տեսչութիւն վերին» ձեւակերպումներով բացատրելուց բացի տալիս է նաեւ դրա լիակատար համարժեքը՝ սահմանադասութիւն. բառ, որ ընդհանրապես գուրս է մղվել կիրառությունից¹¹: Ինչ վերաբերում է սահման եզրույթի ստուգաբանությանը, ապա դրա կապակցութեամբ հիշատակելի է Երեմիա վարդապետ Մեղրեցու «Բառգիրք Հայոցը»¹², ուր սույն միավորը բացատրված է «սիմոն կամ դրոնֆ» ձեւով: Բառարանային բերված օրինակներն այնպիսի ժամանակների են աղերսվում, երբ բազում օտարներ ոչ միայն գուրկ էին հրատարակված բառարանից, այլ ընդհանրապես տպագրությանը ծանոթ չէին: Բնականաբար դիտարկվող բառի հայերեն ձեռագրական վկայությունն առավել հին շրջան է հասնում, թերեւս հենց Աստուածաշնչի հայերեն թարգմանության դարը: Արդեն առաքելական եւ ընդհանրապես եկեղեցական կանոնների ձեւակերպման կամ թարգմանության ժամանակ «սահմանեցին, սահման եղեալ է...»¹³ եւ նման կազմությունները բազում են: Դրանք «Որոշել, բացորոշել, դնել ի մտի, կարգել, կարգաւորել, ամփոփել ընդ սահմանաւ իւրիք, չափել» իմաստն են արտահայտում¹⁴: Իսկ սահմանադրութիւն եւ կանոնադրութիւն եզրերի հարազատությունը դիտարկելիս հարկ է հիշատակել «սահման կանոնաց»¹⁵ կապակցությունը, որ ինքնին հետաքրքիր եւ ուշագրավ է, որովհետեւ միանգամից ներառում է երկու եզրույթ՝ թե՛ լեզվական, թե՛ իրավաբանական առումով իրար աղերսվող¹⁶:

¹⁰ Վենետիկ, հտ. Ա. եւԲ., 1836:

¹¹ Փ. քհնյ. Առաքելեան, Եկեղեցի եւ ազգ: Եկեղեցի եւ պետութիւն, Երեւան, 2019, էջ 6:

¹² «Արարեալ ի սուրբ էջմիածին [յ]Երեմիայ վարդապետէ [Մեղրեցույ]», 1698, Արիւստո:

¹³ Տէն «Կանոնագիրք Հայոց», առկայական ցանկ:

¹⁴ Տէն «Առձեռն բառարան Հայկազեան լեզուի», Վենետիկ, 1865:

¹⁵ Տէն «Վարդապետութիւն առաքելոց, անվաւերական կանոնաց մատեանը», «Հանդէս Ամսօրեայ», 1893, էջ 306:

¹⁶ Փ. քհնյ. Առաքելեան, նշ. աշխ, էջ 25:

Բառարաններին վերաբերող անդրադարձը շարունակելով ասենք, որ ուսաց լեզվի ստուգաբանական բառարանում նշվում է, թե Պետրոս Առաջինի օրոք սահմանադրությունը մեկնաբանվում էր, որպես կառուցվածք (устройство)¹⁷, իսկ Օժեգովի բացատրական բառարանում այն մեկնաբանվում է որպես. 1. Պետության հիմնական օրենք, որը սահմանում է սոցիալական եւ պետական համակարգի հիմքերը, պետական մարմինների համակարգը, քաղաքացիների իրավունքներն ու պարտականությունները: 2. Կառուցվածք¹⁸: Գրեթե նույնական մեկնաբանություն է առաջարկում նաեւ Ռուսաց լեզվի նոր բացատրական-բառակազմական բառարանը¹⁹: Իսկ ահա ամերիկյան հանրագիտարանային բառարաններում սահմանադրությունը ներկայացվում է որպես պետական համակարգում ստեղծված օրգանական օրենք՝ իրավունքի հիմնարար եւ առանձնահատուկ սկզբունքների ամբողջություն, որի միջոցով եւ որի հիման վրա կերտվում է պետական իշխանությունը: Այն ներկայացնում է պետական իշխանության տարբեր ճյուղերը, ժողովրդի ինքնիշխանությունը: Ամերիկյան իրավունքում «սահմանադրություն» հասկացությունը նշանակում է գրավոր փաստաթուղթ, որը հիմնական աղբյուր է պետական իշխանության իրականացման համար²⁰: Բերված օրինակներն ընդգծում են, որ անկախ լեզվամշակույթից եւ ազգային առանձնահատկություններից, «սահմանադրություն» հասկացությունը տարբեր ժողովուրդներ միատեսակ են ընկալում, եւ այն համարվում է պետության հիմնական օրենքը, որը սահմանում է պետական կառուցվածքը, հանրային իշխանության մարմինների կազմակերպման ու գործունեության սկզբունքները, քաղաքացիների իրավունքներն ու պարտականությունները եւ այլն:

Չնայած պետության, քաղաքականության եւ իրավունքի բազմադարյան գոյությունը, բառի ժամանակակից իմաստով, առաջին սահմանադրություններն ի հայտ եկան ԺԷ.—ԺԸ. դարերում: Սա պատմության այն ժամանակահատվածն էր, երբ մարդկությունը, սանձելով քաղաքական իշխանությունը, հնարավորություն ստացավ ստիպելու պետությանը հարգել մարդու բնական եւ անօտարելի իրավունքներն

¹⁷ Ску М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, том 2, Москва, 1986, էջ 313:

¹⁸ Ску Толковый словарь Ожегова <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=11743>

¹⁹ Ску Т. Ефремова, Новый толково-словообразовательный словарь русского языка. <https://efremova.slovaronline.com/search?s=конституция>

²⁰ Ску STEVEN H. GIFIS, Law Dictionary. New York, 1984, էջ 92:

ու ազատությունները: Այս առումով հարկ է նշել, որ Ժէ.—ԺԸ. դարերի ժողովրդավարական հեղափոխությունները պայմանավորված էին ոչ միայն իշխանությունը վերակազմավորելու, այլև ազատության եւ իշխանության միջեւ առավելագույն հարաբերակցություն գտնելու անհրաժեշտությամբ: Ինչպես արդարացիորեն նշում է Վ. Պողոսյանը, «եւրոպական խոսավորականությունը բնական իրավունքը վերածեց նաեւ քաղաքական գործոնի»²¹: Այս պատճառով է, որ ինչպես անգլիական սահմանադրական համակարգը, այնպես էլ Միացյալ Նահանգների (1787) եւ Ֆրանսիայի (1791) գրավոր սահմանադրությունները առաջնահերթ հենց այս խնդիրն էին դրել իրենց առջեւ: Անշուշտ, ԱՄՆ-ի Սահմանադրության հեղինակներն սկզբնական փուլում փորձ կատարեցին խնդիրը լուծել առանց Սահմանադրության մեջ քաղաքացիների իրավունքների եւ ազատությունների մասին առանձին բաժին նախատեսելու ճանապարհով՝ բավարար համարելով «այն, ինչ արգելված չէ, թույլատրելի է» սկզբունքը: Այդուհանդերձ՝ ժողովուրդն ստիպեց ճշգրտող դրույթ մտցնել, եւ 1789 թվականին ընդունվեց «Իրավունքների մասին Բիլլ»-ը («The Bill of Rights»-ը՝ ԱՄՆ-ի Սահմանադրության առաջին տասը փոփոխությունները, ուժի մեջ են մտել 1791 թվականից):

Դեռեւս Ժէ. դարից սկսած անգլիական քաղաքական միտքը «սահմանադրություն» հասկացությունը գերազանցապես ներկայացնում էր ոչ որպես հասարակության, պետության ու անհատի կենսագոյի հիմքը կազմող իրավաքաղաքական միասնական ակտ, այլ որպես պետության ու հասարակության հիմնային հարաբերությունների սկզբունքների ու մոտեցումների մի ամբողջություն, որն ապահովում է մարդկանց ազատությունը, իրավունքի գերակայությունը, իշխանության սահմանափակումը²²: Այս առումով սահմանադրությունը պետության եւ մարդու միջեւ գոյություն ունեցող այն իրավաքաղաքական կամրջակն է, որով իշխանության սահմանների որոշակիացման եւ կրճատման միջոցով է նաեւ հնարավոր դառնում մարդու հիմնարար իրավունքների եւ ազատությունների լիակատար ապահովումը:

²¹ Վ. Պողոսյան, Սահմանադրագիտություն. նկատառումներ, հիմնախնդիրներ (խմբագիր՝ Գ. Հարությունյան), Երեւան, 2014, էջ 10:

²² Տե՛ս В. НЕВИНСКИЙ, Конституция Российской Федерации: испытание мировым опытом, Журнал российского права, 2003, N 11, էջ 65:

Սահմանադրությունը նախեւառաջ իրավական փաստաթուղթ է՝ պետականության, օրինականության եւ իրավակարգի հիմքը²³։ Միեւնույն ժամանակ դա հավասարապես նաեւ քաղաքական փաստաթուղթ է, քանզի այն կարգավորող ազդեցություն է ունենում քաղաքական հարաբերությունների եւ առհասարակ հասարակության քաղաքական կյանքի վրա։ Ինչպես իրավաքիտրեն նշում է Ա. Կոտովը, «սահմանադրությունները ոչ միայն ամրագրում են քաղաքական ուժերի հարաբերակցությունը, այլեւ կազմակերպում են դրանք հռչակված սահմանադրական արժեքներին համապատասխան»²⁴։ Ներկայացված մոտեցումները, թերեւս, ընդգծում են քաղաքականության եւ իրավունքի (այս դեպքում՝ սահմանադրության) սերտ փոխգործակցությունը, եւ հետեւությունն այն է, որ քաղաքականության եւ սահմանադրականության հիմնահարցը պետք է քննարկման առարկա դառնա ոչ թե այդ երկու երեւույթների մեկուսի, մեքենական համադրման հարթությունում, այլ հստակ պատճառահետեւանքային կապի մեջ։ Իրավական, ժողովրդավարական պետությունում քաղաքականությունն ինքը պետք է լինի սահմանադրական, բխի կենսագոյի այն հիմնարար արժեքներից ու սկզբունքներից, որոնք հասարակական համաձայնությամբ դարձել են վարքագծի հիմնարար կանոն։ Քաղաքականությունը միջոց ու հնարավորություն է հանրությանը կողմնորոշելու արժեհամակարգային ընտրություն կատարելու հարցում։ Այդ ընտրությունը կատարելուց հետո քաղաքականությունն ստանում է իր բնական սահմանափակման սահմանները՝ դրսևորվելու միայն ու միայն սահմանադրական ժողովրդավարության շրջագծում²⁵։ Այսինքն՝ քաղաքականությունն այս պարագայում կամովի հանդես է գալիս որպես ժողովրդին ընտրություն կատարելու կողմնորոշիչ գործիք, որի կիրառումով ուրվագծվում է հենց քաղաքականություն իրականացնողների՝ քաղաքականության սուբյեկտների (պետական այրեր, հանրային իշխանության ներկայացուցիչներ, բարձրաստիճան պաշտոնյաներ եւ այլն) լիազորությունների ու պարտականությունների սահմանը։

²³ Ску М. БАГЛАЙ, Конституционное право РФ, Москва, 2002, էջ 64։

²⁴ Ску А. КОТОВ, Основной закон как мера соотношения индивидуальной свободы и общественной необходимости, Вестник конференции основ конституционного контроля стран молодой демократии, под ред. Г. Арутюняна, выпуск 1 (27) 2005, Ереван, 2005, էջ 62։

²⁵ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, Երեւան, 2010, էջ 16։

Սահմանադրությունը յուրաքանչյուր պետության համար ոչ միայն հիմնական օրենք է, այլև յուրօրինակ պետական խորհրդանիշ, որն ամփոփում է այն ընդունող ժողովրդի ինքնությանը բնորոշ արժեհամակարգերն ու իղձերը²⁶։ Այս տեսանկյունից խիստ կարեւոր է հատկապես սահմանադրական նպատակների ու իղձերի ընդգծման փաստը, քանզի սահմանադրության արժեքանությունը դրսևորվում է ոչ միայն նրանում ամփոփված կանոն-սկզբունքների եւ ստույգ ու հիմնարար իրավահարաբերություններ կանոնակարգող դրույթների, այլև կանոն-նպատակների միջոցով։ Մասնագետները կատարում են նաեւ այն կարեւոր շեշտադրումը, որ սահմանադրությունը հանդես է գալիս որպես սահմանադրական նպատակների, սկզբունքների եւ գերակա բնույթ ունեցող իրավակարգավորիչ նորմերի մի օրգանական ամբողջություն, որ կանոնակարգում է հիմնարար հասարակական հարաբերությունները դինամիկ հավասարակշռության մեջ²⁷։

Այս առումով, ինչպես արդարացիորեն նշում է Գ. Հարությունյանը, սահմանադրության առկայությունն ինքնին խնդիրների լուծում չէ։ Էական դեր է խաղում համարժեք սահմանադրական կարգի առկայությունը, եւ միայն հիմնական օրենքի կյանքի կոչումը, սահմանադրաիրավական բնույթի արժեքների հաստատումը, որպես իրական կյանքի կանոններ, թույլ կտան երաշխավորել իրավունքի գերակայությունն ու համակարգային կայունությունը²⁸։

Ժամանակակից աշխարհի երկրների մեծ մասն ունի սահմանադրություն։ Սա միանգամայն օրինաչափ է, քանի որ սահմանադրությունը կարեւոր եւ անհրաժեշտ է պետության համար ամենից առաջ այն պատճառով, որ ամրագրում է այն ելակետային սկզբունքներն ու նպատակները, որոնք ընկած են հանրային իշխանության կազմակերպման ու գործունեության հիմքում։ Սահմանադրությունը սահմանում է պետական կարգավորման սահմաններն ու բնույթը հասարակության կյանքի բոլոր հիմնական ոլորտներում, պետության փոխհարաբերությունները մարդու

²⁶ Անդ, էջ 35։

²⁷ Տէս Գ. Арутюнян, М. Баглай, Конституционное право, Энциклопедический словарь, Москва, Норма, 2006, էջ 228–231։

²⁸ Տէս Գ. Арутюнян, Слагаемые конституционализма: верховенство права, стабильное развитие, Конституционное правосудие, Вестник конференции органов конституционного контроля стран новой демократии, выпуск 2 (52) 2011, Ереван, 2011։

եւ քաղաքացու հետ: Չի կարելի շրջանցել նաեւ այն փաստը, որ սահմանադրությունը բարձրագույն իրավական ուժ է տալիս մարդու հիմնարար իրավունքներին եւ ազատություններին, պաշտպանում է նրա պատիվն ու արժանապատվությունը: Որպես երկարաժամկետ գործողության փաստաթուղթ՝ սահմանադրությունը սոսկ իրավական կամ քաղաքական փաստաթուղթ չէ: Այն ունի նաեւ մի շարք այլ ծրագրային-նպատակային, գաղափարական, փիլիսոփայական եւ այլ գործառնություններ: Որպես սոցիալական հարաբերությունների կարգավորիչ՝ այն խթանում է դրանց հետագա զարգացումը, արտացոլում է ոչ միայն ներկայի, այլեւ ապագայի իրողությունները: Բացի այդ՝ սահմանադրությունը կատարում է հիմնական կանխատեսող փաստաթղթի գործառույթը, որը կանխորոշում է տեղի ունեցող փոփոխությունների ուղղությունը²⁹:

Ի. դարում սահմանադրությունն ընկալվում էր որպես «պետության բարձրագույն մարմինները կանխորոշող իրավակարգավորումների ամբողջություն, որով ապահովվում էր պետական մարմինների գործառույթների իրականացումն ու նրանց միջեւ փոխադարձ հարաբերությունները, ինչպես նաեւ սահմանվում էր անհատի հիմնարար դիրքը պետական իշխանության նկատմամբ»³⁰: Այսօր սահմանադրությունը հասկացվում է որպես բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական փաստաթուղթ, պետականության եւ, որոշակի իմաստով, հասարակության հատուկ հատկանիշ, պետական եւ հասարակական կյանքի իրավական հիմք, իրավունքի ազգային համակարգի հիմնական աղբյուր³¹: Հենց սահմանադրությունն է «իրավաբանական նշանակության ձեւով սահմանում կենսագործունեության այն նպատակներն ու սկզբունքները, որոնք իր առջեւ դնում է հասարակությունը»³²: Այն պետության հիմնական օրենքն է, որը «ժողովրդավարական եւ մարդասիրական հիմունքներով կարգավորում է պետական իշխանության կազմակերպումից եւ գործունեությունից բխող հարաբերությունները, ամրագրում է շահերի համաձայնություն, դրանց

²⁹ Сёу О. Румянцев, Основы конституционного строя. — <http://www.rumiantsev.ru/book/4/>

³⁰ Сёу Г. Еллинек, Общее учение о государстве: Право современного государства, т. 1, под ред. С. Гессен, 1908, էջ 335, <http://www.bibliard.ru/vcd-680-1-1463/goodsinfo.html>

³¹ Сёу Н. Михалева, «Государственное право Российской Федерации. Курс лекций под редакцией академика РАЕН О. Кутафина», т. 1, Москва, 1993, էջ 47:

³² Сёу Е. Козлова, Государственное право как отрасль права и наука. — «Государственное право Российской Федерации. Курс лекций под редакцией академика РАЕН О. Кутафина», т. 1, Москва, 1993, էջ 28—29:

տարբերակումը, կապը եւ համակարգումը, երկրի ամբողջ բնակչությունը համախմբում է մեկ՝ իշխանության կրող ժողովրդի, մեկ հասարակության մեջ, որին ենթակա է պետությունը»³³։ Սահմանադրությունը սահմանադրական պետության առաջին անհրաժեշտ պայմանն ու կենտրոնական ինստիտուտն է, որն ամբողջական համակարգի է վերածում նրա մյուս հատկությունները։ Սահմանադրությունը միմիայն իշխանությունն իրավունքով սահմանափակող հատուկ իրավական մեխանիզմ չէ։ Սահմանադրությունն անհամեմատ ավելի լայն գործառույթներով օժտված փաստաթուղթ է, որը կոչված է ապահովելու սոցիալ-իրավական համակարգի հավասարակշռված զարգացումը, քաղաքացիական խաղաղությունը՝ համաձայնության եւ շահերի համադրման հիման վրա, հանդես գալու որպես սահմանադրական համակարգի համապարփակ տեսլական, լինելու երկրի բարձրագույն օրենքը, պետության իրավական համակարգի հիմքը, նոր օրենսդրության հիմքը, իրավական բարեփոխումների եւ սահմանադրական համակարգի կայացման ծրագիրը, համախմբելու սահմանադրական պետությունը, պետական իշխանության համակարգը, կառավարման գործունակ ձեւը, լինելու իրավունքի, սահմանադրական կարգի, մարդու իրավունքների երաշխավորման եւ պաշտպանության գործունակ մեխանիզմների միջեւ իշխանության սահմանափակումների ամբողջությունը, աշխատանքի եւ կապիտալի, տնտեսական գործունեության ազատության եւ պետական կարգավորման միջեւ հավասարակշռության հիմքը, արտաքին քաղաքականության եւ ազգային պետական շահերի ուղենիշը, հասարակության մեջ իրավագիտակցության եւ իրավական մշակույթի զարգացման հիմքը, ապահովելու իրավական եւ իշխանական դաշտի օրինականացումը³⁴։

Ընդամին, հասկացության ձեւավորումից ի վեր տարբեր ժամանակաշրջաններում ձեւավորված եւ շրջանառության մեջ դրված մեկնաբանություններն ու մոտեցումները, ընդհանուր առմամբ ուրվագծում են Սահմանադրության իրավական եւ քաղաքական գործառնությունները, որոնցից յուրաքանչյուրն անկունաքարային նշանակություն ունի թե՛ պետության ֆունկցիոնալության ապահովման եւ հանրային իշխանության

³³ СЕУ Л. ТИУНОВА, Право. Конституция. Правовое государство (К концепции демократического конституционализма правового государства). Автореферат дисс. на соискание ученой степени д. ю. н., СПб. 1992, էջ 20:

³⁴ СЕУ О. РУМЯНЦЕВ, Основы конституционного строя - <http://www.rumiantsev.ru/book/4/>

մարմինների ձեւավորման եւ գործունեության, թե՛ մարդու հիմնարար իրավունքների եւ ազատությունների ապահովման տեսանկյունից:

Սահմանադրության իրավական գործառնությունը պետության իրավունքի ողջ համակարգի հիմքն ու ելակետը լինելն է, որով ապահովվում է գործող օրենսդրության ներդաշնակությունը՝ կանոնակարգելով եւ կարգավորելով հասարակական կարեւորագույն հարաբերությունները: Իսկ ահա սահմանադրության քաղաքական գործառնությունը դրսևորվում է այն հանգամանքով, որ հենց սահմանադրությամբ են ամրագրվում ոչ միայն պետության կառուցվածքի ձեւը, հանրային իշխանության մարմինների համակարգը, պետության եւ քաղաքացիների, քաղաքական ուժերի միջեւ փոխհարաբերությունների եւ առհասարակ քաղաքական մրցակցության ապահովման հիմունքները, այլեւ պետության արտաքին եւ ներքին քաղաքականության ուղենիշները:

Հիմք ընդունելով «սահմանադրություն» հասկացության վերաբերյալ արդեն իսկ ձեւավորված մոտեցումներն ու սահմանումները, ինչպես նաեւ հաշվի առնելով «սահմանադրություն» երեւույթի բազմաշերտությունը ու ընդգրկունությունը՝ առաջարկում ենք այն սահմանել հետևյալ կերպ. սահմանադրությունը ժողովրդի եւ պետության միջեւ նպատակային քաղաքականության իրականացման շնորհիվ եւ փոխադարձ համաձայնությամբ ընդունված բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող համընդհանուր բնույթի համակցության կանոն է, որը սահմանում է ոչ միայն հանրային իշխանության ձեւավորման եւ իրականացման սկզբունքները, մարդու, քաղաքացու, հասարակության եւ պետության միջեւ բազմաճյուղ հարաբերությունների կարգավորման ուղիները, այլեւ կանխորոշում է պետության եւ ժողովրդի հեռահար նպատակներն ու իղձերը:

ՀԻՄՆԱԲԱՌԵՐ

Սահմանադրություն, սահմանադասություն, կանոնադրություն, կանոնագրություն:

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена раскрытию понятия и сущности «Конституции» в контексте взаимодействия права и политики. Изучая уже сформировавшиеся подходы к понятию «Конституция» и анализируя роль и значение Конституции в жизни общества и государства, автором был предложен новый подход к понятию «Конституция». В работе также была проанализирована генеалогия слова «Конституция», с помощью которой также была предпринята попытка раскрыть сущность «Конституции».

SUMMARY

The article is devoted to the disclosure of the concept and essence of the “Constitution” in the context of the interaction between law and politics. Studying the already formed approaches to the concept of “Constitution” and analyzing the role and importance of the Constitution in the life of the society and the state, the author proposed a new approach to the concept of “Constitution”. The paper also analyzed the etymology of the word “Constitution”, with the help of which an attempt was also made to reveal the essence of the “Constitution”.

